

THE JOURNAL OF A LONE WOMAN

Gheorghe Glodeanu

Prof., PhD, Technical University of Cluj-Napoca – Baia Mare Northern University Centre

Abstract: The publishing house Vremea from Bucarest recently launched two interesting books, dealing with the biography of the most important culture person of the inter-war period, the philosopher Nae Ionescu. I refer to The journal with and without Nae Ionescu by Elena-Margareta Ionescu and She all yours, he all yours, Correspondence leaves Nae Ionescu – Elena-Margareta Ionescu. The pretext of the publishing of those two books is the fact that in 2015 there was the 125th anniversary of the famous professor's of Metaphysics birth as well as the 100th anniversary of his marriage with Elena-Margareta Fotino and the 75th anniversary of his passing away. The correspondence volume represents just a pretty thin selection (93 letters) from 546 letters published by Dora Mezdrea at the publishing house Anastasia in 1997, while the journal is based on the edition appeared in 1999 at the Crater publishing house. Written in 1918 – 1961 that means throughout the course of 43 years, it's difficult to imagine that the notes of a devoted wife could be reduced to 90 pages printed by the recent edition. Especially, she lived a long period of time alone, so that she needed an obedient confident as the book of notes.

Din **Nota asupra ediției** aflăm că lucrarea reunește însemnările ținute de către Elena-Margareta Ionescu în perioada 1918 – 1961. Cum materialul se dovedește cam redus ca număr de pagini, editorii au publicat, în prelungirea notelor zilnice, și câteva scrisori primite de la Octav Onicescu, Constantin Noica și Radu Ionescu, două horoscoape, arborele genealogic al autoarei, precum și mai multe fotografii din arhiva familiei. Scopul este acela de a face cunoscută și o altă latură a personalității lui Nae Ionescu decât cea publică. Este vorba de imaginea sa intimă, așa cum reiese din relațiile cu soția și copiii săi.

Jurnalul Elenei-Margareta Ionescu este alcătuit din cinci caiete. Însușind 13 pagini, primul conține însemnări din perioada decembrie 1918 – 24 ianuarie 1919. Mai voluminos (58 de

pagini), cel de-al doilea caiet se referă la perioada mai 1929 – mai 1961. Al treilea are doar opt file nedatate, evenimentele zugrăvite vizând, probabil, anul 1930. Caietul următor reunește 93 de pagini și vizează perioada 16 octombrie 1937 – 15 martie 1940, în timp ce ultimul, de numai 7 pagini, se referă la anul 1937. În mod firesc, însemnările au fost tipărite în ordine cronologică. Ele se dovedesc importante deoarece, asemenea scrisorilor, ne lasă să pătrundem în intimitatea lui Nae Ionescu și a soției acestuia.

Cartea beneficiază și de o documentată prefață purtând semnătura lui Sorin Lavric, intitulată în mod simbolic **Cuceritorul**. Exegetul vede în însemnările Margaretei Fotino niște „*pagini de drastică lamentație trădând ani de frământare acerbă*”. Pentru a-și justifica opiniile, criticul se vede obligat să dea timpul înapoi și să reconstituie profilul spiritual al celor doi protagoniști. Întâlnirea dintre Margareta Fotino și Nae Ionescu a avut loc în 1911. La vremea respectivă, ea era studentă la Litere, la București, iar el, la Filosofie. Margareta s-a născut în 1889 la Bârlad, în timp ce Nae un an mai târziu, la Brăila. Deși cu un an mai tânăr, viitorul profesor de metafizică reușește să își finalizeze mai repede studiile de licență. Drept urmare, în toamna anului 1913, cu sprijinul foștilor săi dascăli Constantin Rădulescu-Motru și Dumitru Drăghicescu, obține o bursă de doctorat la Universitatea din Göttingen. Din păcate, după izbucnirea Primului Război Mondial, Nae Ionescu este forțat să își întrerupă studiile și să se întoarcă în țară pentru efectuarea stagiului militar. Între timp, prietenia cu Margareta Fotino dobândește dimensiunile unei veritabile idile, soldată cu căsătoria celor doi la sfârșitul anului 1915. Povestea de dragoste dintre Elena-Margareta Fotino și Nae Ionescu este amplu reflectată în schimbul lor epistolar din această perioadă.

Deoarece România era o țară neutră în 1915, lui Nae Ionescu i se permite să se întoarcă în Germania pentru a-și continua studiile doctorale. De data aceasta, el pleacă însoțit de frumoasa lui soție. Din păcate, șederea lor se dovedește destul de dramatică deoarece, odată cu intrarea României în război, doctorandul ajunge prizonier, petrecând aproape un an (octombrie 1916 – august 1917) în castelul medieval Celle-Schloss de lângă Hanovra, transformat în lagăr. După eliberare, Nae Ionescu nu are dreptul să părăsească Germania, fiind obligat să lucreze la editura Tyrolia, ce tipărea cărți religioase. Sorin Lavric denumesc cei trei ani petrecuți în țara lui Goethe „perioada amorului conjugal”, deoarece aceasta este epoca în care se nasc cei doi băieți ai soților Ionescu, Radu Mircea și Răzvan.

La scurt timp după întoarcerea în țară a cuplului, în 1919, începe ascensiunea profesorului universitar. Spirit carismatic, acesta ajunge nu numai maestrul spiritual al unei generații de excepție, ci și un seducător redutabil, țintele sale fiind femeile cu pretenții intelectuale. Conferințele publice și articolele tipărite în cotidianul „Cuvântul” sporesc și mai mult faima magistrului. În acest moment de vârf al carierei profesionale începe criza profundă a cuplului. O criză oglindită atât în corespondență, cât și în paginile jurnalului. Sorin Lavric are dreptate afirmând că a fi soția omului de succes Nae Ionescu nu era un privilegiu sau un răsfăț. Dimpotrivă, o inepuizabilă sursă de tristețe.

Filosoful ajuns la maturitate este prezentat drept un seducător, postură ce provoacă o durere imensă în sufletul soției înșelate, în ciuda cultului nutrit pentru soțul ei. Pentru Sorin Lavric, însemnările Margaretei Ionescu par a fi rupte *„dintr-un catastif al reproșurilor permanente”*. Chiar dacă femeia îndrăgostită nu ezită să își proclame sentimentele, ea se războiește mereu în scris cu profesorul infidel. Amorul matrimonial este ucis de rutină, iar bărbatul plictisit caută plăcerea în brațele amantelor. Drept urmare, jurnalul Margaretei Fotino devine – spune Lavric – *„jurnalul unei decepții”*, *„un testimoniu al chinurilor prin care trece autoarea”*, *„un catalog de sentimente, nu o cronică de întâmplări exterioare”*. Femeia este surprinsă în postura de victimă într-o luptă inegală și, în manieră camilpetresciană, totul e zugrăvit din perspectiva subiectivă și limitată a unui personaj martor și actor. Elena-Margareta Ionescu nu este o ființă mediocră. Nu este numai frumoasă, dar are și un statut intelectual care – fără să se ridice la standardele soțului – îi face cinste. Are lecturi temeinice, e preocupată de filosofie, iubește arta, cântă bine la pian și face remarcabile comentarii muzicale. Deviza pe care își clădește întreaga existență și de care nu se va dezice niciodată sună în felul următor: *„clear thinking, clean living”*, adică *„să gândești clar, să trăiești curat”*.

În mod paradoxal, chiar dacă cea care se confesează este Margareta Fotino, principalul personaj al însemnărilor rămâne Nae Ionescu. Aceasta deoarece, și după despărțirea din 1930, gândul ei rămâne fixat în mod obsedant la soțul plecat. Însemnările își păstrează caracterul intim, în sensul că ne prezintă pe larg frământările interioare ale femeii îndrăgostite, dar se opresc foarte puțin la evenimentele social-politice dramatice ale unei epoci tragice din istoria Europei.

Reconstituind profilul spiritual al lui Nae Ionescu, Sorin Lavric remarcă faptul că profesorul de metafizică era un om al ideilor, nu al efuziunilor sentimentale. În viziunea acestui crai atipic, iubirea trece prin intelect, e mai mult o stare de spirit decât o trăire voluptuoasă. Pe

măsura înaintării în vârstă, posesia senzuală contează tot mai puțin, rămânând importantă seducția de tip cerebral. Prin intermediul lui Nae Ionescu asistăm și la o reiterare a mitului lui Pygmalion, în sensul că unele din iubitele sale au fost formate după chipul și asemănarea maestrului. Sub acest aspect, cea mai importantă creație a magistrului rămâne Elena-Margareta Fotino. Pentru filosoful cerebral, femeile nu reprezintă niște muze inspiratoare, ci oglinzi în care își poate contempla puterea de seducție.

Prima însemnare este datată München, 25 noiembrie 1918. Elena-Margareta face bilanțul primilor trei ani de căsătorie: „*trei ani de grele încercări; trei ani de curaj și speranțe, trei ani de adâncă luptă p[entru] existență și sufletească. Doi copilași au binecuvântat ac[eastă] căsătorie, doi băieți mici și drăgălași*”. Rememorând perioada müncheneză a existenței sale zburdate, diarista se compară cu fata plină de iluzii din urmă cu opt ani, care călca pragul Universității pentru prima oară cu nesfârșite speranțe și încredere în viitor. Se întreabă ce a rămas din visele sale de odinioară, din aspirațiile unui suflet cu nespun dor de viață, din nevoia ei de a crea.

Este interesant faptul că Margareta Ionescu simte nevoia să definească genul diaristic și motivele pentru care scrie. Însemnările au un caracter intim, autoarea văzând în caietul de însemnări un confident în fața căruia își poate deoala frământările sufletești: „*Scriu doar numai p[entru] mine: nu e nevoie să fiu modestă. De ce scriu? Fiindcă simt nevoie să vorbesc cu cineva și nu știu pe nimeni căruia i-aș putea deschide sufletul fără restricție, pe nimeni care m-ar putea înțelege*”.

Îl are alături pe Nae, un prieten bun, dar pentru care ea nu este decât o femeie. În viziunea filosofului misogin, o femeie poate fi curajoasă, activă, bună și iubitoare, dar rămâne tot femeie. Adică are dreptul să aibă suflet, dar unul de femeie, după cum are dreptul să aibă minte, dar tot una de femeie. Bărbatul este cel care poate să aibă „*avânturi în lumea ideilor, o viață pur sufletească, mergând mână în mână cu viața brută*”.

Transcriindu-și frământările sufletești cele mai adânci, paginile diaristei lasă o puternică impresie de autenticitate a trăirilor. Chiar dacă nu se ridică la nivelul spiritual al soțului, Margareta este o femeie cultă, cu lecturi solide. Ea dă dovadă de un cert talent literar, care vine tocmai din sinceritatea absolută a notațiilor. Pentru a-și circumscrie condiția, trimite la un proverb chinez, care spune că „*A iubi fără a stima e a considera ființa iubită ca pe un animal domestic*”. Este de părere că citatul din filosofia orientală definește foarte bine statutul ei în fața bărbatului cu care trăiește. Cuvintele întrebunțate se dovedesc extrem de dure: „*Pentru el sunt un câine*

credincios, chiar un câine înțelegător, căruia i se pot spune anumite lucruri, dar un câine!” Postura aceasta se dovedește umilitoare, jenantă, dar se obișnuiește cu ea. Nu o înspăimântă, deoarece simte în ea o forță supraomenească ce îi dă puterea de a se ridica deasupra prejudecăților. Maniera în care Nae s-a comportat cu ea i s-a părut insultătoare, deoarece s-a considerat disprețuită în ceea ce avea ea mai bun, în profunzimile vieții ei sufletești. Chiar dacă la început s-a revoltat, s-a decis să compenseze ofensa printr-o trăire interioară mai intensă și mai vibrantă decât oricând. Opiniile celorlalți nu o interesează deoarece nu simte nicio legătură sufletească față de ei, suflete pline de invidie și mici slăbiciuni omenești. Oamenii cu care se întâlnește nu se dovedesc interesați, oferind doar subiecte de cercetare pentru o minte aflată veșnic în activitate.

Margareta radiografiază în mod critic povestea lor de dragoste și ajunge la concluzii destul de amare. O luciditate extremă, camilpetresciană, caracterizează aceste pagini. Dezamăgită de conduita soțului, diarista remarcă faptul că atitudinea ei față de Nae e în dezacord cu maniera ei de a gândi. Filosoful întruchipează visele și dorințele ei de fată. Conștientizează, însă, faptul că bărbatul ei nu corespunde în totalitate idealului de odinioară, dar știe că niciun alt bărbat nu ar putea fi mai aproape de arhetipul imaginat. Între cei doi soți există o legătură sufletească puternică, o afecțiune amestecată cu încredere ce nu a fost anulată de maniera bărbatului de a gândi și de a aprecia femeia. Își iubește soțul pentru calitățile lui morale și intelectuale, dar îl condamnă pentru ideile sale preconcepate asupra femeii. Margareta aspiră la o armonie desăvârșită în interiorul cuplului, la o „vibrare comună a sufletelor”. Este de părere că acest ideal poate fi tangibil, nu este doar o simplă născocire a poezilor. Dar iată ce spune atenta analistă a sufletului feminin: *„Îmi iubesc bărbatul și îl stimez pentru calitățile lui morale și intelectuale, cari nu pot fi puse la îndoială. Dar îl plâng p[entru] ideile lui preconcepate asupra femeii; ar avea sigur m[ai] mult de la viață și ar trăi și el cum aș trăi și eu cea desăvârșită încredere, cea nealterată vibrare comună a sufletelor, acel ideal care nu e numai o născocire a minții înfierbântate de poet, ci o realitate pe care o pot afirma cu toată experiența ce mi-o dau șapte ani de iubire”*.

Pentru a-și susține opiniile legate de atitudinea misogină a bărbaților, diarista citează un pasaj elocvent din *Die Novellen um Claudia* de Arnold Zweig. Cu toate acestea, recunoaște că există o apropiere strânsă între inteligența ei și cea a lui Nae, inteligență care a stat la baza legăturii lor.

Întrebându-se ce și de ce o doare, Margareta își pune o serie de întrebări esențiale privind rolul jurnalului intim, scopul pentru care acesta a fost scris: „*Ce importanță poate avea ceea ce scriu eu aici? O fac cu un scop? Nu. Atunci e indiferent ce scriu. Gândurile mele se aștern de la sine pe hârtie, așa cum vin unul după altul. Există vreo legătură între ele? Ar fi un motiv să mă stimez eu pe mine. Nu există? Nu am putut să mă concentrez asupra unuia și aceluiași subiect. Poate că nu m-a interesat destul sau poate că am fost obosită*”.

Își recitește însemnările cu un ochi exigent și consideră că ele sunt scrise neîndemânatic și inestetic. Înzestrată cu un ascuțit simț autocritic, nu înțelege de ce nu poate să scrie mai bine. Pe vremea când era elevă de liceu elabora binișor și a fost chiar premiată pentru o lucrare literară. Dacă pe vremea adolescenței imaginația ei era mai spontană și mai bogată, la maturitate, puterea ei de judecată a devenit mai sigură, iar gustul mai rafinat. Toate acestea deoarece s-a dezis de orice prejudecată, atât din domeniul literaturii, cât și din cel al moralei. Recunoaște că noua perspectivă asupra literaturii i se datorează și bărbatului ei, care i-a dezvăluit o fațetă necunoscută a artei.

În mod treptat, diarista își reconstituie profilul spiritual. Vorbește de faptul că, timp îndelungat, a cunoscut în profunzime doar literatura română și cea franceză. Deși a fost stăpânită de o reală sete de cunoaștere, s-a decis greu să citească și într-o altă limbă decât româna și franceza. Se bucură însă că puținele cărți pe care le are pe masa ei sunt scrise în patru limbi diferite. În ciuda greutăților morale și fizice prin care a trecut, nu a ignorat niciodată dimensiunea ei spirituală. Cu toate acestea, jurnalul pe care îl scrie nu reprezintă o justificare a întrebuițării timpului în fața conștiinței sale deoarece acest lucru ar fi de prisos.

Însemnările din 24 ianuarie exprimă frământările diaristei îngrijorate la căpătâiul fiului ei. Pentru mama neliniștită, boala lui Radu-Mircea este tot ceea ce poate fi mai îngrozitor pe lumea aceasta. Băiețelul din fața ei întruchipează tot ce are mai scump, iar gândul că l-ar putea pierde declanșează în sufletul ei o suferință fără margini.

Este ciudat faptul că la caietul de note are acces și Nae Ionescu. După însemnarea soției sale din 24 ianuarie 1919, acesta transcrie o serie de citate în limbile franceză și latină din Arnauld, Pascal și Leibniz. În felul acesta se pune problema intimității însemnărilor Margaretei Ionescu, chiar dacă aceasta nu avea secrete mari în fața soțului. Misterul prezenței însemnărilor lui Nae Ionescu în jurnalul soției sale este explicat în observațiile făcute la 1 mai 1929, la București. Margareta mărturisește că i-a făcut cadou acest caiet lui Nae Ionescu în urmă cu 12 ani

pentru a-și consemna „gândurile lui cele bune”. În loc să facă, însă, acest lucru, filosoful a preferat să transcrie doar meditațiile altora, gânduri în care, însă, se regăsește. Soția devotată spera să urmeze propriile idei, dar acestea nu au mai venit și se întreabă de ce. Conștientizează faptul că meditațiile frumoase de odinioară alcătuiau numai o haină de sărbătoare pe care Nae a îmbrăcat-o la începutul căsătoriei, dar de care s-a dezis ulterior. Soția devotată speră că omul ei traversează doar un moment de rătăcire și de căutare de sine, după care tot ceea ce e fals, împrumutat va dispărea.

Prezentându-și propriile sale opțiuni de viață, în însemnările ei din 2 mai 1929, Margareta Ionescu dezbate două concepte asemănătoare: *onoarea* și *cinstea*. Remarcă faptul că *onoarea* a devenit o noțiune ce și-a pierdut conținutul odată cu trecerea timpului. Seamănă cu *cinstea*, dar între cele două concepte nu există o sinonimie perfectă. Dacă „*cinstea e o virtute creștină, care de multe ori umilește*”, *onoarea*, în schimb, „*e un amestec de cinste și orgoliu*”. *Cinstea* este virtutea celor umiliți, în timp ce *onoarea* este apanajul nobililor. Elena a ales *cinstea* ca virtute deoarece o simte trăind în ea foarte puternic, dar recunoaște că toate năzuințele ei tind către *onoare*. Promite să fie cinstită cu ea însăși până la sacrificiu, până la brutalitate.

În noiembrie 1930, când deja trăia vremuri grele, își notează deviza, care apare și în corespondență. Transcrierea ei sună ca o promisiune făcută sieși: „*«Clear thinking, clean living» în afară de orice considerațiuni și deasupra tuturor împrejurărilor. A dăinui în virtute până la supliciu și dincolo de moarte*”. Într-adevăr, chiar dacă nu a reușit întotdeauna să gândească limpede, recunoaște că a trăit curat toată viața.

Despărțirea de omul iubit o marchează profund, notează în data de 22 februarie 1930. Inima îi mai sângerează, dar rana e pe cale să se închidă. Pentru a-și camufla durerea, poartă continuu o mască, la care nu renunță nici atunci când este singură. Duce o viață bazată pe niște reguli stricte, comparabilă cu cea a unei fete de pension. Își îndeplinește obligațiile casnice și se bucură atunci când copiii și-au terminat lecțiile, deoarece se poate refugia în fascinanta lume a viselor și a muzicii. Se baricadează în forul ei intim și astfel are impresia că nu trăiește pe pământ, ci într-o mirifică lume imaginară. Îl roagă pe Ionel Simionescu, unchiul ei, să îl anunțe pe Nae că vrea să divorțeze. Dacă ar primi ceva bani în urma despărțirii, ar prefera să plece de tot și astfel nu s-ar mai întâlni cu nimeni. Cuprinsă de o stare de spirit dezolantă, Margareta se retrage în universul muzicii. În vremea studenției, a frecventat și câteva cursuri la Academia de Muzică și Artă Dramatică, iar cunoștințele sale în domeniu se fac resimțite pe parcursul

comentariilor inteligente pe care le realizează. Printre altele, stau mărturie observațiile competente din 24 februarie 1930. Viața îi este umplută de prezența celor doi copii, Radu și Răzvan. Prietenii nu o mai fac să sufere, deoarece cei mai mulți dintre ei nu mai sunt în viață. Eufimia, soția lui Emanoil Bucuța, o invită la teatru, dar nu dorește să iasă din paradisul ei domestic, unde e liniște, pace și armonie. În antiteză, afară este o lume ostilă, dominată de răutate, intrigi și meschinărie. Margareta este cuprinsă de o mare nevoie să trăiască exclusiv în forul său intim. Lecturile, cursurile de la Radio, lecțiile celor doi băieți și alte activități cotidiene îi umplu suficient zilele. Chiar dacă unii ar spune că o asemenea existență redusă la automatismele zilnice nu e viață, ea consideră că trăiește mai mult decât mulți alții.

La 5 martie 1930 zugrăvește starea de spirit de care este cuprinsă: „*Sufletul meu? Pace, liniște, armonie, dor de muncă intensă, de viață nouă, de libertate, de hoinărit, dar... singură. Aș vrea să înot, să dansez, să colind prin munți, să visez și să cânt... ca Nadia Chebap. Marți a fost baba mea. Albă, senină și poetică. Așa să fie!*”

Femeie puternică, încearcă să se încurajeze singură. Astfel, la 25 noiembrie 1933 notează în trei limbi diferite (engleză, franceză și latină) următoarele: „*«Să gândești limpede, să gândești curat». Am suferit mult, dar n-am dezarmat. Fie voia ta, precum în cer, așa și pe pământ*”. Doi ani mai târziu, la 18 octombrie 1935, este disperată, iar notațiile ei pline de umilință iau forma unei rugăciuni. Din păcate, nu primește ajutor nici din cer, nici de pe pământ. Orgolioasă, nu se mulțumește cu puțin. De aici însemnarea din 23 februarie 1936, singura din acest an: „*Sau Cezar, sau nimic. Am învins încă o dată; l-am acceptat pe nihil*”.

Deși anii trec, fântoma iubitului de odinioară o urmărește în mod dureros, hamletian, peste tot. Atât ziua cât și noaptea, este frământată de același dor nestins. Nu înțelege de ce, din moment ce și-a propus să uite totul și să-l scoată din suflet pe seducătorul trădător. Trăiește, însă, o dragoste adevărată, care este mai puternică decât voința ei și care pune stăpânire pe trupul și pe sufletul ei. Își aduce aminte de fericirea de odinioară, de armonia dintre ei, de vremea în care citeau unul în sufletul celuilalt ca într-o carte deschisă. Nu pricepe de ce a trebuit să moară o asemenea dragoste totală și încearcă să găsească motivele izgonirii sale din paradis. Aspirațiile politice ale lui Nae, ambiția și nestatornicia lui, femeile, familia ei, prietenii lui falși, totul a contribuit la destrămarea cuplului. De parcă nimic din ceea ce este frumos pe lume nu trebuie să dăinuie. În ciuda opoziției unei lumi întregi, focul din inima ei nu s-a stins. Recunoaște că durerea s-a mai estompat odată cu trecerea anilor, declanșând melancolia de azi, dar și incapacitatea de a

se apropia de alți bărbați. Niciunul nu se poate, însă, compara cu cel ales, singurul care este divinizat. Deși este o femeie matură, reușește să atragă încă privirile bărbaților. Recunoaște că vanitatea îi este flatată, dar totul se reduce doar la atât. Nu se poate apropia de un alt bărbat, deoarece ființa ei este stăpânită, în continuare, de un singur zeu atotputernic, de un veritabil supraom. În momentul despărțirii, Nae s-a simțit umilit atunci când i-a spus că nu îl mai iubește și că s-a înșelat atunci când l-a îndrăgit, considerând că totul nu a fost decât o greșeală de tinerețe, explicabilă prin lipsa ei de experiență. Ruptura a fost trăită ca o mare înfrângere, dar este recunoscătoare că a putut să iasă din această încercare teribilă cu aerul unui învingător. Alege să trăiască sub regimul măștii, camuflându-și bine suferința. Audiază simfonia a cincea de Beethoven, iar ritmurile muzicii îi trezesc în memorie loviturile propriului destin.

Dincolo de meditațiile despre iubire, însemnările din 16 octombrie 1937 se dovedesc importante și prin meditațiile despre scris. Diarista se întreabă de ce scrie și face distincție între omul care trăiește și care notează evenimentele biografiei sale mărunte și omul care îl controlează pe cel dintâi. În ciuda acestei dedublări, confesiunile au caracter intim, urmând să fie arse pentru a nu ajunge pe mâine neavenite. De aici o serie de observații, precum: „*Scriu numai prostii, știu bine că sunt numai prostii. Atunci de ce scriu? Dintr-un prost obicei. Prefer să fiu eu și cel care vorbește, și cel care ascultă. Și, la urma urmei, ce importanță are ceea ce scriu? Caietul acesta va avea soarta tuturor celorlalte. Când Mitz-criticul va pune mâna pe el, îl va distruge ca pe toate celelalte, nu va scăpa nici el de para focului. Fiindcă în mine au trăit totdeauna două Mitz: una care trăiește și una care o controlează pe cea dintâi. Cea care scrie e cea care trăiește; nu e nici severă, nici binevoitoare, dar cea care controlează e aspră*”.

În 1937, la 17 octombrie, Margareta se găsește la tratament, la Montecatini. Este o zi minunată de toamnă, dar are sufletul greu deoarece, de o săptămână, nu are nicio veste de acasă. În plus, cu cât natura e mai frumoasă, cu atât sufletul ei devine mai vulnerabil. Constată că îi este un dor teribil de fostul soț, dor amplificat de singurătate. Sub numeroase aspecte, se simte mai bine acasă deoarece este mai ocupată, iar sentimentele nu o invadează cu aceeași intensitate. Singură în mijlocul tuturor, trăiește o stare ciudată. Pe de o parte, vrea să scape de vechile sentimente, pe de altă parte, se complăce în nefericire, nutrind un adevărat cult al suferinței. Continuă să trăiască cu iluzia iubirii de altădată, iar însemnările iau forma unei superbe declarații de dragoste. Dureros de sinceră, asemenea lui Anton Holban, Margareta Ionescu își răstoarnă sufletul îndurerat pe hârtie. Adeptă a unei autenticități totale, constatăm că are nu numai o cultură

solidă, ci și un real talent literar. Paginile sunt atât de frumoase, atât de sincere, încât ar fi reușit, probabil, să îl impresioneze și pe bărbatul infidel. Dintr-o dată, în mijlocul unei naturi feerice, femeia îndrăgostită constată faptul că este cuprinsă de un dor nețărmurit: „*Mi-e dor de ceva care nu mai este pentru mine, dar mai presus de toate mi-e dor de el, de ochii lui, de părul lui, de mâinile lui, de glasul lui, de îmbrățișările lui, de inteligența lui..., de el, de dragostea noastră, de dragostea lui de altădată*”. La fel ca în tragica poveste despre Tristan și Isolda, dragostea este comparată cu o otravă dulce, cu un filtru magic ce i-a încălzit sângele și i-a stimulat gândul. Recunoaște că iubește la fel ca la 20 de ani, iar persoana iubită îi lipsește precum pâinea cea de roate zilele. Simte că îl va iubi mereu, că nu îl va uita niciodată, dar știe că nu va mai fi niciodată al ei. Singurul lucru bun care i-a rămas în viață este, culmea, tocmai dragostea ei neîmpărtășită. Gândul că ar putea să îl întâlnească undeva o înfioară. Iubirea nețărmurită pe care o poartă în suflet este cea care îi face viața suportabilă. Deși în public afirmă că totul nu a fost decât o greșeală de tinerețe datorată lipsei sale de experiență, în realitate simte cu totul altceva. Dragostea de odinioară s-a transformat într-o frumoasă iluzie, care va muri doar odată cu ea. Știe că ambițiosul, vanitosul și nestatornicul Nae nu merită această iubire infinită, dar ea reprezintă o dimensiune spirituală majoră.

La 18 octombrie 1937, recunoaște că are o mare slăbiciune pentru toalete și decor. Nu a reușit întotdeauna să aibă ceea ce și-a dorit, dar a iubit blănurile, porțelanurile, stofele frumoase, obiectele de artă. Își prezintă camera de hotel de la Montecatini, intimă, cu mobilier simpatic, după care își descrie toaleta. Apoi exclamă cu durere: „*Dar ce păcat că el nu le va vedea niciodată*”. Însemnarea se dovedește importantă deoarece, spre deosebire de multe altele, nu constituie o lungă lamentație, ci descrie gusturile rafinate ale Margaretei Ionescu. Nu îi place modestia, nu o interesează viața mărunță de toate zilele și se declară „*bolnavă de dorul lucrurilor frumoase*”. Femeie activă, puternică, nutrește convingerea că omul este dator să depășească ceea ce este efemer pentru a face să învingă spiritul. Chiar dacă se consideră o ființă lipsită de noroc, nu ar schimba cu doamnele „fericite” pe care le cunoaște. Refuză o existență de tip mic-burghez, axată pe valorile materiale și, dacă nu poate trăi așa cum își dorește, atunci preferă să se refugieze în visele sale, în lumea imaginarului, în basm. O carte bună, un concert reușit sau un decor somptuos o atrag mai mult decât un trai lipsit complet de gust și de idealism. Consideră că o dragoste neîmpărtășită este mai frumoasă decât una reală, bazată pe hărțuielile zilnice, pe scene de gelozie și certuri inevitabile. Fantezia este considerată răsplata pentru nenorocul ei, dar

constituie și o compensație la adresa răutății omenеști. În lumea ei de vise, trăiește ca o prințesă din povești. Spre deosebire de cei doi băieți care muncesc din greu ca să își facă un viitor, ea viețuiește într-un basm pe care și l-a creat singură și unde orice contact cu realitatea devine foarte dureros. Își prezintă programul zilnic redus la câteva îndeletniciri mărunte, după care recunoaște că, pentru ea, viața aproape că nu mai are niciun sens.

De la Montecatini se pregătește să meargă la Florența, unde își propune să cutreiere galeriile și să meargă la operă. Cetatea o cucerește atât prin arhitectura ei, cât și prin atmosferă, motiv pentru care o numește orașul bisericilor și al colonadelor. În mod treptat, prin asemenea observații, *jurnalul erotic* devine un veritabil *jurnal de călătorie*. Văzând frumusețea urbei și cunoscând soarta tragică a celor care au locuit-o, exclamă: „*Ce lucru relativ e fericirea și chiar frumusețea!*” Margareta Ionescu privește lucrurile cu ochii unui estet. Florența este numită „țara artei”, „orașul tuturor minunilor”. Vizitând cetatea, la fel ca în basme, trece „din încântare în încântare” și e cuprinsă de un entuziasm nețărnut. Turista se dovedește o observatoare atentă, care compară mereu cele văzute cu minunățiile din alte părți ale lumii.

Describe vizita la regina mamă Elena a României, la data respectivă divorțată de regele Carol al II-lea, stabilită la Villa Sparta în apropiere de Florența. E primită cu dragoste și căldură și petrece o oră foarte plăcută în compania suveranei.

La 29 octombrie 1937 notează că a vizitat Roma, unde a asistat la o defilare a cămășilor negre în fața lui Mussolini. Este sincer impresionată și remarcă măreția zdrobitoare a cetății eterne.

Revine la caietul de însemnări abia la 19 noiembrie 1937, la București. Recunoaște că nu a mai scris de mult, deși ar fi avut multe lucruri de povestit. Ceea ce o determină să noteze este atitudinea revoltătoare a lui Nae, la care a dejunat cu o zi înainte fiul ei, Răzvan. Este scandalizată de faptul că fostul ei soț s-a înconjurat de canalii precum Titu Devechi și Mitică Teodorescu. Îndeosebi ultimul, înfățișat drept un monstru diform la trup și suflet și sifilitic în ultimul hal, este cel care îi provoacă un infinit dezgust. Nu înțelege cum s-a putut înhăita Nae cu asemenea specimene și cum a putut să decadă în asemenea hal omul pe care l-a cunoscut. Femeia decepționată insistă pe diferența dintre realitate și iluzie: „*Doamne, Dumnezeuule, viața din basme nu seamănă cu cea de toate zilele și dragostea eternă din vis nu are nimic comun cu viața conjugală. Mi-ai luat bărbatul. Ce cuminte ai fost! Ce îngrozitor m-ar fi obosit și enervat viața lângă el*”.

Când problemele sentimentale se mai atenuează, în prim plan se situează muzicologul. Audiază numeroase concerte și, extrem de exigentă, are numeroase observațiile critice, pe care știe să le argumenteze. Nu îl iartă nici pe marele Enescu! Dar nici pe Pablo Casals, deși recunoaște că e un mare artist! La 1 decembrie 1937 își justifică noua perioadă de tăcere. Notează că a ieșit mult, că a fost invitată în toate părțile, dar că nu a întâlnit nicio persoană suficient de interesantă care să merite să își piardă vremea vorbind despre ea. Desigur, concluzia este una singură: nimeni nu se compară cu divinul Nae! Apoi revine la *jurnalul ei de meloman*. Nu e convinsă deloc de geniul lui Enescu și aduce argumente în acest sens. Compozițiile acestuia sunt echivalente cu zero, iar interpretarea e uneori excelentă (când muzica se potrivește firii artistului), alteori lasă de dorit. Are mult temperament, dar nu are stil. Indiferent de compozitorul de la care pornește, din toate scoate o muzică sentimentală care merge la inima publicului. Îl consideră idealul muzicianului pentru marele public, care vede în muzică doar sentiment sau joc, nu și idei. Afirmă că Enescu poate fi un Musset sau un Watteau, dar niciodată un Michelangelo sau un Dante.

Notațiile din 13 decembrie conțin câteva idei interesante privind viziunea Margaretei Ionescu despre muzică. Diarista este de părere că, în cazul unui artist adevărat, „*orice bucată muzicală trebuie să treacă întâi prin cap, apoi prin suflet. Și anume s-o înțeleagă exact cum a fost scrisă. Să treacă printr-un dublu proces de analiză și apoi de sinteză. Fiecare notă își are valoarea ei exactă în fraza muzicală, ca și în vorbire; și după cum un mare orator își dozează intensitatea glasului după rolul pe care-l joacă cuvântul în frază, tot astfel trebuie să se procedeze și cu fraza muzicală*”.

Soția abandonată vorbește și despre consecințele sociale ale despărțirii. Nu mai este invitată la recepții, este marginalizată, fiind considerată o entitate neînsemnată. Obiectivă, conștientizează faptul că a fost apreciată doar pentru Nae. Deși a fost părăsită, continuă să vorbească despre omul iubit ca despre un supraom, ca de o veritabilă zeitate. Mărturisește că a trăit toată viața după un cod al onoarei cavalierești, în sensul că nu și-a trădat niciodată bărbatul sau prietenele, nici chiar atunci când acestea au devenit amantele lui. Dacă la 1 decembrie se laudă cu invitațiile de care a beneficiat și cu ieșirile ei în public, la 13 decembrie 1937 vorbește, cu durere, de faptul că a fost uitată de toată lumea, contrazicând cele afirmate anterior. Spre deosebire de anii precedenți, nu a mai fost invitată la recepția organizată de familia Condurache, iar absența de la o asemenea reuniune de gală demonstrează faptul că a ajuns o „cantitate

neglijabilă”, concept care circumscrie destul de bine actualul ei statut social. Nu regretă faptul că a fost ignorată, deoarece are prilejul să audieze concertul susținut de Pablo Casals. În ciuda însemnărilor sale critice (bine argumentate), recunoaște că a asistat la cel mai reușit concert din ultima vreme. Observațiile profunde și pertinente ale Margaretei Ionescu ne dezvăluie adevăratele calități ale acestei femei de excepție.

Revine apoi la conceptul de „cantitate neglijabilă” și constată că nici buna ei prietenă Luiza Onicescu nu o invită niciodată atunci când are lume mai distinsă. Cu o săptămână în urmă, Eufimia Bucuța a dat o mare recepție și nu a poftit-o. Concluzia este aceea că ea nu mai există pentru protipendada capitalei, alcătuită din „gâște mici și proaste”. Întrebarea dureroasă pe care și-o pune sună în felul următor: „*Oare n-am existat decât în funcție de Nae?*” Deși deplorabile, lucrurile acestea mai mult o amuză decât o întristează deoarece nu se simte bine la recepții. Cu toate acestea, este curioasă să știe ce se întâmplă în capetele prietenilor de odinioară, pentru care ea nu era decât soția lui Nae Ionescu. Și cum nu se mulțumește cu puțin, revine la vechiul dicton: „*Aut Caesar, aut nihil*”. Apoi adaugă: „*Și Caesari nu prea întâlnesc eu în lumea voastră. Doar Nae era unul, și pe Nae n-o să-l capăt de la voi*”.

De Crăciun este singură acasă și rememorează ziua care a trecut: descrie masa de prânz în compania familiei, bradul somptuos, se oprește la detaliile sufrageriei, după care își face propriul portret. Din descrieri constatăm că Margareta are gusturi rafinate în ceea ce privește mobila și vestimentația. Așteaptă cu nerăbdare întoarcerea lui Radu de la Viena, care întârzie din cauza examenelor. Din starea de reverie o trezește brusc soneria, care o anunță că au sosit musafiri și se bucură deoarece scapă de singurătate.

După o perioadă de relativ echilibru, e cuprinsă din nou de o teribilă criză existențială. Drept consecință, notațiile din 21 ianuarie 1938 sunt cele ale unui om care a ajuns la capătul puterilor. Dialoghează cu Dumnezeu și cere ca supliciul ei terestru să ia sfârșit. Nu înțelege de ce a fost pedepsită în acest fel, deoarece a făcut numai lucruri bune în viață. Credincioasă, nu vrea să păcătuiască luându-și singură zilele. Face radiografia propriei sale vieți și ajunge la niște concluzii teribile: „*Ce îngrozitor de tristă e viața mea. De câteva săptămâni sunt într-o stare sufletească îngrozitoare. Cum o să ies din ea, nu știu. Sunt blestemată din naștere, probabil, fiindcă altfel o viață ca a mea n-ar fi cu putință. Trebuie probabil să se împlinească un destin pe care eu nu-l pot înțelege*”.

Recitește observațiile optimiste făcute la Montecatini și îi vine să zâmbească. Viața pe care a dus-o în Italia i-a permis să se refugieze în lumea visului, a imaginarului, în timp ce existența cotidiană de acasă o copleșește prin meschinăria ei. Concluzia la care ajunge este amară: „*Cine ar fi crezut, atunci când am început caietul acesta, că sfârșitul lui va fi un dezastru?*”

Vestea că noua Constituție a lui Carol al II-lea (care a permis instaurarea unui regim totalitar) a fost votată o face să se gândească la viața politică a timpului și, bineînțeles, la condiția lui Nae, tot mai vulnerabil în fața evenimentelor. Profesorul a anticipat dictatura deja cu mai mulți ani înainte, încă prin 1931-1932. Nu ar vrea să fie în locul lui, deși situația filosofului este strălucită în comparație cu starea ei socială jalnică. De la Madame Marie află că Lucia Popovici-Lupa (tovarășa de viață a lui Nae în perioada 1933-1938) i-a oferit 15000 de lei dacă îl determină pe acesta să divorțeze și să se însoare cu ea. Margareta o privește cu dispreț pe amanta soțului ei, deoarece știe că gesturile femeii nu pornesc din dragoste, ci dintr-o ambiție nemăsurată. E gata să accepte divorțul, dar nu dorește să îl ceară ea. Aceasta deoarece, cu opt ani în urmă, a primit o serioasă lecție de viață din partea copiilor. Când a anunțat că vrea să se despartă de tatăl lor, Radu i-a spus următoarele: „*Și ce, tu crezi că dacă unul păcătuiește trebuie să păcătuiască și celălalt?*” În fața unei asemenea superiorități morale venite din partea unui copil s-a simțit cu adevărat umilită. Un minor a reușit să înțeleagă ceea ce ea nu a fost în stare, faptul că adevărata umilință este păcatul.

Recunoaște, totuși, că mariajul ei formal nu mai are niciun sens din moment ce nu îi mai poate fi de folos lui Nae, care ascultă doar de noii săi prieteni, o clică de slugi care îl terorizează și îl încântă în același timp. Aceștia au reușit să îl ademenească făcându-l să-i treacă prin fața ochilor o serie de imagini de mărire ce nu se vor realiza niciodată. Bună cunoscătoare de oameni, Margareta afirmă că Nae e un om slab, un cerebral și nu un om de acțiune. Strălucește ca aurul, dar este la fel de vulnerabil precum metalul prețios. Inteligența lui rară poate cuceri spiritele, dar mâna lui nu poate stăpâni oamenii, nu este un conducător. În continuare, soția credincioasă trece în revistă tot ceea ce a făcut pentru soțul ei: l-a susținut să își finalizeze studiile în străinătate, l-a ajutat să iasă din lagăr în Germania, l-a apărut atunci când a fost închis după asasinarea lui I. G. Duca. Și nu a cerut nimic în schimb. Recunoaște că nu a avut niciodată ambiții mărunte, ci s-a ghidat după principiul totul sau nimic. L-a vrut mare pe soțul ei, dar nu pentru ea, ci pentru el. Afirmă că nu suferă din cauza eșuării aspirațiilor sale, ci datorită imposibilității adaptării ei la

viața de toate zilele. În această lipsă de adaptabilitate vede sursa tuturor suferințelor sale, a neurasteniei de care este cuprinsă. Singura soluție a ieșirii din impas – consideră soția dezamăgită – este moartea.

Luni, 28 februarie 1938, afirmă că singurul lucru care i-a mai rămas e renunțarea. Acceptând ideea, vrea să își facă un program de lucru care să nu îi permită să constate că îi lipsește ceva. Nae i-a promis o căsuță pe valea Buzăului, unde vrea să se retragă pentru odihnă și uitare. Condamnată la singurătate, se consideră o învinsă care își poartă cu durere înfrângerea. Se gândește cu nostalgie la mândrețea de om care a fost și analizează epava care a ajuns. Din nefericire, descoperă abia la bătrânețe că e mai bine să nu te conduci după principii ferme.

„Romanul femeii învinse” continuă cu însemnarea din 2 martie 1938. Diarista prezintă existența ei monotonă: *„Asta e tot. O viață searbădă, fără nici un orizont, fără aspirații nu poate prezenta nici un interes. Ziua de mâine va fi probabil ca cea de azi. Nu mai am nici cel puțin speranța unei călătorii în străinătate, care, orcât, îmi schimbă cel puțin gândurile. Să mă căznesc să fiu la fel cu toată lumea care n-are noroc sau... care n-a știut să și-l facă. Deja vorba renunțare azi nu mi se mai pare așa de grea ca ieri”*.

În ziua de 6 iulie 1939, la Sibiciu, urmărește cum trece luna deasupra munților, iar descrierea romantică pare a fi împrumutată din **Scrisoarea III** de Mihai Eminescu. Peisajul selenar îi amintește de tinerețe, când două suflete pereche priveau în fața unui cort un decor identic. Dincolo de frumusețea relatării, însemnarea se dovedește importantă și prin faptul că dă o definiție a scrisorii. Din punct de vedere compozițional, aceasta trebuie să aibă un titlu, un cuprins, o formulă de încheiere și o semnătură.

În data de 9 iulie 1939 revine asupra meditațiilor consacrate destinului ei fără noroc. De o bună bucată de timp nu mai merge aproape nicăieri, ducând o viață de ascet. Necesitățile sale sunt extrem de reduse, puținii bani pe care îi are fiind întrebuințați pentru nevoile altora. Modestia îi caracterizează până și hrana, deoarece sunt zile când meniul ei se compune din pâine, roșii, ceai și cafea. Locuiește într-o garsonieră sărăcăcioasă, poartă ciorapi ieftini, nu mai vizionează niciun spectacol și îi merge mai prost decât oricând. Se gândește că, pentru nenumăratele sacrificii pe care le îndură, ar merita mai mult, dar trăiește parcă sub imperiul unui blestem. Știe că orice revoltă împotriva destinului potrivit este zadarnică, deoarece nu i se va da niciodată nimic. Nu îi rămâne decât să i se supună voinței divine, motiv pentru care nu mai notează nici în jurnal. Mai ales că îi lipsește motivația scrisului, care riscă să se transforme într-o

lamentație continuă: „*Ce să scriu? Să plâng și să gem. O fac destul în viață. La ce bun să mai repet toate tânguierile în scris?*” Situația în care se găsește este cu adevărat disperată: Nae are domiciliu forțat în vila de la Băneasa, Radu e fără bani la Berlin, iar ea și Răzvan sunt doi paria. Recunoaște că, dacă nu ar fi fost cei doi copii, ar fi renunțat demult la viață. O viață care, pentru ea, nu mai prezintă niciun interes, devenind un nesecat izvor de suferințe. Are nevoie de liniște, o liniște pe care numai moartea o poate da. Chiar dacă sinuciderea e considerată un păcat, consideră că, în asemenea condiții, ea nu poate fi un păcat prea mare.

Sfâșietoare se dovedesc cuvintele notate la 15 martie 1940, data morții lui Nae Ionescu. Nu îi vine să creadă că omul care a fost numai spirit, inteligență și strălucire nu mai există. Soția îndurerată îi deplânge soarta deoarece, stingându-se prematur, Profesorul nu a avut timp să creeze o operă pe măsura geniului său. În plus, odată cu Nae Ionescu, mor toate visele și aspirațiile sale. Știe, însă, că, deși în lume oamenii i-au despărțit, în eternitate nu îi va mai despărți nimeni. Cândva, pe un exemplar din *Tristan și Isolda* pe care i l-a dăruit, Nae a notat următoarele: „*Departa și aproape, cât timp vom fi în viață și chiar după aceea*”. Acesta este și răspunsul ei acum, la despărțire, când el pleacă definitiv.

După această însemnare, jurnalul Margaretei Ionescu se schimbă în mod radical. Notațiile devin mult mai sporadice și sunt redactate în limbile engleză și germană. Este vorba, de fapt, de transcrierea unor citate celebre, aflate în deplină consonanță cu starea de spirit a diaristei. Cu toate acestea, în octombrie 1941, Margareta mai primește o lovitură teribilă. Fiul ei, sublocotenentul Radu-Mircea Ionescu, este ucis pe frontul de răzăr.

Jurnal cu și fără Nae Ionescu rămâne un document uman veridic și cutremurător, ce completează informațiile din ampla corespondență purtată de către cei doi soți.

Bibliografie

1. *A ta de tot, al tău de tot. File de corespondență Nae Ionescu – Elena-Margareta Ionescu* Editura Vremea, București, 2015.
2. Elena-Margareta Ionescu, *Jurnal cu și fără Nae Ionescu*, Editura Vremea, București, 2015.
3. Glodeanu, Gheorghe, *Narcis și oglinda fermecată. Metamorfozele jurnalului intim în literatura Română*, Editura Tipo Moldova, Iași, 2012.
4. Gusdorf, Georges, *Lignes de vie* (2 volumes), 1991 : *Les écritures du moi* (vol. 1) et *Auto-Bio-Graphie* (vol. 2), Editions Odile Jacob, Paris.
5. Simion, Eugen, *Ficțiunea jurnalului intim*, vol. I-III, Editura Univers Enciclopedic, 2001.
6. Simion, Eugen, *Genurile biograficului*, vol. I-II, Fundația Națională pentru Știință și Artă, București, 2008.